

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Νομός Κορινθίας βρίσκεται στο ΒΑ τμήμα της Πελοποννήσου έχοντας ένα μικρό τμήμα βόρεια από τον Ισθμό, ουσιαστικά στην εδαφική επικράτεια της Στερεάς Ελλάδας, το οποίο φτάνει έως την περιοχή των Μεγάρων, λίγο βορειότερα από τους Αγίους Θεοδώρους. Ο Νομός Κορινθίας, λόγω της θέσης του, αποτελεί το συνδετικό κρίκο μεταξύ Στερεάς Ελλάδας και Πελοποννήσου (χάρτες 1-4), αλλά και τη μόνη χερσαία δίοδο επικοινωνίας μεταξύ των δύο αυτών περιοχών.

Καθώς η γεωγραφική της θέση είναι εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας, η Κορινθία θα πρέπει να διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο στην ελληνική προϊστορία, αφού από το έδαφός της διέρχονταν αναγκαστικά οι χερσαίοι δρόμοι που ένωναν την Αττική και τη Βοιωτία με την Πελοπόννησο, αλλά και την Αχαΐα δυτικά με την Αργολίδα ανατολικά. Η γειτνίαση αυτή και η σύνδεση των δύο σημαντικών για τη μυκηναϊκή περίοδο περιοχών θεωρώ ότι αποτελεί έναν επιπρόσθετο λόγο για τη σπουδαιότητα της περιοχής.

Δυστυχώς παρά τη στρατηγική και γεωπολιτική της θέση και την πιθανολογούμενη σπουδαιότητα και σημασία της κατά τους προϊστορικούς χρόνους, η Κορινθία αποτελούσε μέχρι πρότινος μία από τις λιγότερο γνωστές αρχαιολογικά «επαρχίες» του μυκηναϊκού κόσμου, αν και τόσο κοντά στο «κέντρο» της μυκηναϊκής Ελλάδας.

Το γεγονός της συνύπαρξης των Νομών Αργολίδας και Κορινθίας κάτω από την ίδια τοπική αρχαιολογική εφορεία (τη Δ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων), σύμφωνα με τη διοικητική διάρθρωση της ελληνικής αρχαιολογικής υπηρεσίας, θεωρώ ότι αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την αρχαιολογική εις βάθος διερεύνηση της Κορινθίας γενικότερα.

Το ενδιαφέρον της ελληνικής αρχαιολογικής υπηρεσίας επικεντρωνόταν πάντοτε στα σημαντικά μυκηναϊκά κέντρα της Αργολίδας και έτσι η Κορινθία δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο εκτεταμένης

αρχαιολογικής έρευνας ή συστηματικών ελληνικών ανασκαφών και η έρευνα περιορίστηκε μόνο στη σωστική διερεύνηση ορισμένων θέσεων, κατόπιν μάλιστα υποδείξεων ή εκτεταμένης λαθρανασκαφής. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από την έλλειψη ενδιαφέροντος για τη συστηματική ανασκαφή των ήδη εντοπισμένων σημαντικών θέσεων (Περδικαριά, Γωνιά, Φενεός) της Κορινθίας, των οποίων μάλιστα η σπουδαιότητα ήταν γνωστή από παλαιά.

Το κενό της αρχαιολογικής έρευνας από ελληνικής πλευράς εν μέρει συμπληρώθηκε από τις ξένες αρχαιολογικές σχολές που δραστηριοποιήθηκαν από πολύ νωρίς στην περιοχή της Κορινθίας (η Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών σε συνεργασία με αμερικανικά πανεπιστήμια στην αρχαία Κόρινθο, στη Νεμέα, στις Κεγχρεές, στο Κοράκου και στις Ζυγουριές, η Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή στην Περαχώρα, το Καναδικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο στον Στύμφαλο) και οι οποίες συνεχίζουν τις έρευνές τους έως και σήμερα. Αποτέλεσμα των ερευνών αυτών είναι και η δημοσίευση των μοναδικών συστηματικά ανασκαμμένων οικιστικών θέσεων της περιοχής, του Κοράκου και των Ζυγουριών.

Τα τελευταία ωστόσο χρόνια το ενδιαφέρον για το αρχαιολογικό παρελθόν της Κορινθίας έχει αναζωπυρωθεί. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνετέλεσε και το γεγονός της ύπαρξης πλέον τοπικής εφορείας αρχαιοτήτων αποκλειστικά για το Νομό Κορινθίας, της ΛΖ' ΕΠΚΑ, και του διαχωρισμού της από την εφορεία της Αργολιδοκορινθίας (Δ' ΕΠΚΑ), καθώς αυτό συνεπάγεται και την ύπαρξη περισσότερων αρχαιολόγων που ασχολούνται αποκλειστικά με το συγκεκριμένο νομό. Επιπρόσθετα, η κατασκευή μεγάλων δημόσιων έργων τα τελευταία χρόνια στο Νομό (η κατασκευή της νέας σιδηροδρομικής γραμμής Κορίνθου-Πατρών και οι νέοι οδικοί άξονες) έφεραν στο φως σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα (θολωτός τάφος αρχαίας Κορίνθου, μυκηναϊκό και κλασικό νεκροταφείο Σικυώνος), προσέθεσαν νέες αρχαιολογικές θέσεις και νομίζω ότι έθεσαν τη βάση για την αρχή μίας νέας αξιολόγησης «αρχαιολογικά» της Κορινθίας, τουλάχιστον όσον αφορά στη μυκηναϊκή της περίοδο.

Σκοπός της διατριβής αυτής είναι να παρουσιάσει για πρώτη φορά συστηματικά και αναλυτικά τη μυκηναϊκή παρουσία στην Κορινθία, παραθέτοντας όλες τις βιβλιογραφικές αναφορές, πληροφορίες, δημοσιεύσεις, καθώς και τις νεότερες ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες για την περιοχή. Επιπρόσθετα να παρουσιάσει αναλυτικά για πρώτη φορά υλικό από θέσεις παλαιά ανασκαμμένες, αλλά άγνωστες στην επιστημονική κοινότητα, να επανεξετάσει και να επαναδιαπραγματευθεί το παλαιότερο υλικό από θέσεις δημοσιευμένες και να προχωρήσει στις αναγκαίες συγκρίσεις, παραλληλισμούς, διαφοροποιήσεις, παρατηρήσεις και προβληματισμούς για κάθε θέση ξεχωριστά. Απώτερος στόχος της διατριβής μέσα από την αναλυτική και τεκμηριωμένη αυτή προσέγγιση της μυκηναϊκής παρουσίας γενικότερα, είναι να «τοποθετήσει» την Κορινθία ιεραρχικά στην πραγματική θέση που η ίδια κατείχε στο μυκηναϊκό κόσμο.

Η διατριβή χωρίζεται σε 6 κεφάλαια και ακολουθούν οι πίνακες, οι χάρτες, οι εικόνες και η βιβλιογραφία.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** επιχειρείται η αναλυτική παρουσίαση όλων των γνωστών ως τις αρχές του 2011 μυκηναϊκών θέσεων από την Κορινθία. Όλων των θέσεων που αναφέρονται επιγραμματικά ή αναλυτικά στη βιβλιογραφία, καθώς και αυτών που εντοπίζονται σε αναφορές, υποσημειώσεις ή ακόμα και σχόλια. Επιχειρείται μια γενικότερη ανασύσταση του μυκηναϊκού παρελθόντος της εν λόγω περιοχής και μία προσπάθεια διόρθωσης λανθασμένων αναφορών και πληροφοριών, βασιζόμενη σε προσωπικές παρατηρήσεις, πληροφορίες, επιτόπιες αυτοψίες και έρευνες.

Ο Νομός Κορινθίας χωρίζεται συμβατικά σε τρεις κύριες περιοχές (Ανατολική, Κεντρική, Δυτική), στις οποίες και εντάσσονται μικρότερες θέσεις και περιοχές. Ο χωρισμός αυτός είναι εντελώς συμβατικός και ακολουθεί τη σημερινή γεωγραφική διαίρεση του Νομού. Τα ονόματα των θέσεων και των περιοχών αναφέρονται με την επίσημη ονομασία τους, ενώ σε μερικές θέσεις δίπλα αναγράφεται και η αρχαία ονομασία τους. Σε κάθε περιοχή βαρύτητα δίνεται στη μυκηναϊκή παρουσία της θέσης, ενώ τα λείψανα των άλλων χρονολογικά περιόδων απλώς αναφέρονται επιγραμματικά. Επιπλέον, σε

κάθε θέση γίνεται προσπάθεια να επισημανθούν επιπρόσθετα γεωλογικά, γεωμορφολογικά και τοπογραφικά στοιχεία, τα οποία είναι τις περισσότερες φορές απαραίτητα για την κατανόηση του χώρου και τη διασύνδεσή του με άλλες περιοχές, ενώ στο τέλος κάθε θέσης δίνεται η συνολική βιβλιογραφία.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** παρουσιάζονται αναλυτικά τα οικιστικά λείψανα της μυκηναϊκής περιόδου από τη συγκεκριμένη περιοχή, δίνοντας κάθε φορά τις διαθέσιμες και απαραίτητες πληροφορίες για την οικιστική αρχιτεκτονική της θέσης, τα κατασκευαστικά στοιχεία, όπου υπάρχουν, τον τύπο του οικισμού και τη χρήση του, καθώς και τη σύνδεσή του με τα αρχαιολογικά ευρήματα. Στο τέλος του κεφαλαίου πραγματοποιείται μία συγκριτική μελέτη των κορινθιακών οικισμών αντιπαραβάλλοντας και συγκρίνοντας τους με άλλους γνωστούς οικισμούς της μυκηναϊκής επικράτειας. Στο κεφάλαιο αυτό συμπεριλαμβάνονται και οι δύο εντοπισμένες λατρευτικές θέσεις της Κορινθίας, οι οποίες αν και αποσπασματικά αναφερόμενες ωστόσο αποτελούν τη βάση για μία περαιτέρω διαπραγμάτευση της λατρείας και της θρησκείας κατά τη μυκηναϊκή εποχή.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται αναλυτικά τα αντίστοιχα ταφικά μνημεία από όλες τις προαναφερόμενες στο πρώτο κεφάλαιο θέσεις και δίνονται αναλυτικές πληροφορίες για την κάθε θέση ξεχωριστά. Δίνονται στοιχεία για τον τύπο των τάφων, τα εντοπισμένα ευρήματα και τη χρονολόγησή τους, την τοπογραφία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, ενώ επιχειρείται και σύγκριση με τάφους και νεκροταφεία από άλλες γνωστές θέσεις και περιοχές του μυκηναϊκού κόσμου για εξαγωγή συμπερασμάτων. Στο κεφάλαιο αυτό, επιπλέον, παρουσιάζονται για πρώτη φορά αναλυτικά στοιχεία παλαιότερων ανασκαφών και των αντίστοιχων ευρημάτων τους από θέσεις που ήταν άγνωστες έως τώρα ή ελλιπώς δημοσιευμένες, συμβάλλοντας και με τον τρόπο αυτό στην πληρέστερη παρουσίαση της αρχαιολογικής τοπογραφίας της μυκηναϊκής Κορινθίας.

Στο **επόμενο κεφάλαιο** επιχειρείται μία συστηματική προσέγγιση της ταφικής αρχιτεκτονικής και των ταφικών εθίμων της μυκηναϊκής Κορινθίας, όπως αυτή προέκυψε από την αναλυτική παρουσίασή τους στο προηγούμενο

κεφάλαιο. Έτσι παρουσιάζονται οι ταφικές θέσεις με βάση το είδος των τάφων τους σε κατηγορίες και ομάδες, δίνοντας τα ειδικά και γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κάθε ομάδας, ενώ παράλληλα αναφέρονται και τα ταφικά έθιμα και οι τελετουργίες που σχετίζονται με αυτές. Επιπρόσθετα τα κορινθιακά παραδείγματα της κάθε κατηγορίας συγκρίνονται με άλλα αντίστοιχα παραδείγματα μυκηναϊκών θέσεων άλλων περιοχών, καταλήγοντας σε επιμέρους συμπεράσματα και παρατηρήσεις, ενώ διατυπώνονται και οι απόψεις, ενστάσεις, προβληματισμοί και παρατηρήσεις του γράφοντος σχετικά με τα κορινθιακά ταφικά παραδείγματα και την κατηγοριοποίησή τους.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται αρχικά κατά γενικές κατηγορίες τα δημοσιευμένα αντικείμενα και ευρήματα που εντοπίστηκαν στις μυκηναϊκές οικιστικές και ταφικές θέσεις της Κορινθίας, τα οποία στη συνέχεια, εντός της κάθε κατηγορίας, χωρίζονται σε τύπους ή ομάδες. Για κάθε ομάδα, τύπο ή κατηγορία αντικειμένου δίνονται περιγραφικά και κατασκευαστικά στοιχεία, στοιχεία χρονολόγησης και εξέλιξης, ενώ αναφέρονται παράλληλα και αντίστοιχα μυκηναϊκά παραδείγματα άλλων περιοχών με τα οποία και συγκρίνονται τυπολογικά για εξαγωγή συμπερασμάτων. Ειδικότερα για την κεραμική, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου, εκτός από την αναλυτική παρουσίαση των αγγείων κατά τύπο, παρουσιάζονται και οι σημαντικότερες κατηγορίες της, που εντοπίστηκαν στην Κορινθία, με παράθεση των αντίστοιχων παραδειγμάτων άλλων περιοχών.

Στο **τελευταίο κεφάλαιο** παρουσιάζεται, με τη μορφή των τελικών γενικών συμπερασμάτων, μια συνολική θεώρηση των μέχρι σήμερα οικιστικών και ταφικών δεδομένων της εν λόγω περιοχής, αναφέροντας επιγραμματικά τα σημαντικότερα στοιχεία που αναλύθηκαν στο κυρίως κείμενο. Παράλληλα επιχειρείται μια νέα προσέγγιση και ανασύσταση του μυκηναϊκού παρελθόντος της Κορινθίας, βασιζόμενη στα νεότερα στοιχεία και αναλύονται οι προβληματισμοί και οι παλαιότερες θεωρίες για το είδος και τη σπουδαιότητα της μυκηναϊκής παρουσίας στην περιοχή.

